

Sve te primjere moći će historik prikazati tako, da će oni izilaziti kao posljedica preizključivoga shvaćanja pravne ideje.

Historija Poljske još je u drugom pogledu zanimiva. Poljaci se neprestano dižu, da sbace trodržavno igo. U mnogom slučaju imat će se pohvaliti nastojanje plemenitoga naroda toga, a naglasiti neopravdanost postupka njegovih gospodara — i to poglavito zato: što Poljaci o sebi bitisati mogu. Nije li tako i s narodi na Balkanu?

Englezka poviest bilježi nastojanje Štotâ, koje je za tim išlo, da se oni odiele od Englezâ. Ovakvi primjeri, gdje se godier u poviesti pojave, imati će se prikornimi pokazati. Razdor medju istokrvnima narodi neda se opravdati. Po tom će sigurno ocieniti budući historik i nastojanje tako zvano „srbsko“ u kraljevini po zakonu i po prošlosti hrvatskoj.

Kolizije, kojim je produktom radničko pitanje, najbolje će se moći razjasniti komunom parižkom; nu ne manje sgodno dati će se one aplicirati na biedno stanje gradjanstva rimskoga za obajuh Graccha. Domaća poviest Rima iza punskih bojeva baš je točna kopija razvoja pitanja socijalnoga. Tu se historiku prilika pruža prikazati sukob ideje prava, pravednosti i blagohotnosti te mogući njihov izmir. Time će on mladeži za rana podati ravnalo, koje će joj kasnije u životu služiti za ocjenu slična pojava.

Spominjuć plemenite Gracche, sjetismo se tragičnoga im svršetka. Kad se je na forumu radilo o tom, da se provedu zakoni Tiberijevi, vikne Scipio Nazika, glava protivne Gracchu stranke: „Tko misli dobro po republiku, taj će za mnom!“ i prouzroči time vrevu, u kojoj Tiberij bude ubijen. Bojeći se pravedne osvete razjarenoga puka ode Nazika u Pergam — i domovine si više ne vidje...

Scipio mladji, koji je u Španiji dočuo za smrt svaka si Tiberija, reče: „Pravo je! tako neka zaglavi svatko, tkogod